

»Toda, toda,« je fant vztrepetal, »čemu pa potem pravite, da ste vodniki človeštva?«

»Smo... pa v nekem višjem pomenu besede,« se je oglasil pesnik, »kaj nam končno mar, kako se imate tam doli. Vaše življenje nam je le vihar, ki udarja ob strune našega srca. In kadar ne bo več tega viharja — prestanemo sploh biti, ker naš obstanek zavisi samo od neurja in vojske med vami.«

Fant se je začudil in groza ga je obšla. V trenutku je vse razumel in neka davna, nejasna slutnja je zanj zdaj postala resnica. Ves je prebledel, potem pa je z neverjetno odločnostjo zaklical:

»Tedad pa ste nepotrebni ljudje...; celo škodljivci ste..., ker se imate za vodnike, v resnici pa poznate le sebe!«

»Otrok,« se je skoro po vrsti oglasilo vseh pet, »kaj pa ti veš! Mi smo obhodili že vse dele sveta in prečitali vso učenost, ki jo je napisala človeška roka..., pa nas boš ti učil?!«

»Samo prosil sem vas, da pojdite doli in jim pokažite življenje, ki ga naj žive, da bodo srečni!«

»Naše delo je samo, pisati lepe stavke in... izvajati pravilne misli in sklepe in...«

»Toda ljudje ne verujejo samo pisani, temveč živi besedi, ki jo potrjuje življenje! Takega moža pa pričakujejo nestrpno in pred njim bi neskočno hvaležni padli na kolena...«

»Za to nismo mi in... saj si tudi sami ne znamo pomagati,« je filozof plaho pristavil in zavzdihnil.

In so fanta odslovili. Mladeniču pa je brezmejno spoznanje stisnilo srce v trpljenju, da bi zakričal v vesoljstvo. Bilo mu je, kot da se je pred njim razsula ogromna, nebeška roža, ki ji je vse življenje prilival svojo srčno kri, — razsula se je, da je zažvenketalo kot drobci starih črepinj.

A v istem hipu se je v njem vzbudila prej neznana moč in samozavest.

»Živi, da boš pomagal trpečim,« mu je govoril neki skriti glas, »lepoto, ki si jo iskal v solnčnih vzhodih in zahodih, v šumenju dreves, ki jih obliva mesečina, v podoknicah in na slavjih, — to lepoto ti bo stotero nadomestila radost, ki jo

boš občutil, ko se boš daroval tisočerm bratom in sestram, ki ječe še v verigah samoljubja.«

In ko je stopal v dolino, so ga divje ozarjali krvavi plameni na vseh štirih straneh sveta, njemu pa se je zdelo, da ga božajo ljubeče roke človeka, ki se mu zahvaljuje za izkazano dobroto.

O ČLOVEŠKEM NAPUHU.¹

† IVAN CANKAR.

Pogledal sem ji tisti dan v oči
in tam sem bral, da se je vse končalo,
vse do fermenta! Kar je še ostalo,
je komaj vredno pustih besedi.

O vsi svetniki! Saj bolest to ni,
blamaža je brezkončna! Še to malo,
kar je nogó na krovu držalo:
ponòs, še tega ni! Zakričal bi!

Tak kriči, vraga! Kaj boš s tem opravil?
Najboljše je še zmirom: sedi k mizi,
namesto da bi se moralno davil,

napiši testament, nato zagrizi
viržinko in hudič se bo pojavil —
zakaj če daleč ni, je morda blizi...

Vem, da je to sila slab sonet; vem celo,
da je nepotreben in da bi slovenska literatura prav lahko izhajala brez njega. Ali pameten človek pogleda in obrne devetkrat vsako stvar, predno jo zavrže. Ta zanikrni sonet razodeva najhujšo slabost slovenske duše; razgalil jo je do kraja. Nekoč sem nameraval napisati prav lepo povest, tako namreč, da bi jo postavil svojim bratom za ogledalo. Hudo sem bil potrft, ko sem razvidel, da je ta lepa zgodba že zdavnaj napisana. Prvikrat v življenju se mi je primerilo poželenje, da bi naskrivaj posegel po tujem bogastvu. Naj se zgodi v božjem imenu!

Legenda je švabska, pravijo. Po mojem pa je vzknila iz tal doline šentflorjanske. Ta edina rodi rastline take sorte.

Jezus je hodil po svetu, prišel je tudi k nam. Kraji so bili tako bogati, da se je sam začudil; kakor da jih je bil čisto ponevedoma ustvaril. Šel je, šel po cesarski cesti; njegovo srce je bilo tako zvrha polno

¹ Nahajala se je med papirji, ki jih je po pisateljevi smrti odkupil msgr. K. Cankar od njegove bivše gospodinje na Rožniku. Op. ur.

ljubezni, da je gledalo in iskalo, kam bi dalo svoj blagor.

Na kantonu kraj cesarske ceste je sedel človek in je bridko jokal.

Jezus je stopil k njemu in ga je milo vprašal:

»Kaj ti je, mož, da tako bridko jokaš?«

Človek je zmajal z glavo, ni pogledal, nič odgovoril.

Jezus pa se je nagnil k njemu in je rekel nadalje:

»Povej, kar je, da ti morem pomagati!«

Človek je rekel v svoje mokre dlani:

»Meni ni pomoči ne na zemlji, ne v nebesih!«

Jezus se je zgrozil in je rekel:

»Jaz sem Jezus, tvoj Bog! Kdo si?«

Zaihtel je človek in je odgovoril:

»Slovenec sem!«

Takrat se je Jezus sam bridko razjokal in je šel dalje po svoji poti.

Ta zgodba se je vršila, ko je hodil Jezus po cesarski cesti; resnica je, da hodi še zmirom.

Nekoč sem se pomenkoval s tovariši, kako bi pač bilo z nami, če bi velik potres razmaknil zemljo. Koj so bili obrazi hudo resni in žalostni. Nisem se toliko začudil obrazom, bolj besedam. Vsi so rabili v svojih stavkih trpežno obliko, druge niso poznali. — »Kaj bodo z nami napravili?« — »Kaj nam je sojeno?« — »Kdo nam bo gospodaril?« — Prav nikomur ni seglo v misel, da bi rekel »bomo« namesto »bodo«. Z mnogoterimi križi in nadlogami je Bog obsenčil slovenske ljudi, napuha pa jim ni dal. Janez Trdina, ta Slovenec do konca nohtú, je zaradi ponižnosti nesramno pristrigel svojo najlepšo bajko. Vsled golega spoštovanja do Janeza Trdine sem to bajko spet ustanovil, kakor se spodobi.

Neki graščak, ne vem kateri, je bral Shakespearea in to ga je zapeljalo v tako nespamet in prešernost, da je hotel spraviti v sramoto kmetiškega fanta, ki mu je bilo Matjaž ime. Upijaniti ga je dal, nato pa zavleči trdega na grad. Tam so ga položili na gosposko posteljo, so ga preoblekli v žido in žamet, na mizo so mu dali grajski pečat ter vse pravice in vsa gospostva. Ko se je tako zgodilo, sta se peljala graščak in žena povedat sosedom, kaj da sta ugenila. Do te ure prede Trdina

svojo bajko in prav malo dalje. Dalje jo predem jaz.

Matjaž se vzdrami, se prelekne ter pravi: »Hudiča, naš gospod je pa Shakespearea bral!« — Potrka s pestjo na zid: »Nesnage, sèm!« — Pride ženska, pohujšana babnica, ki so mu jo po krivici dali za ženo. »Tak ti da si moja žena?« — »Sem, ljubi moj Anzelj!« — »Saj sem mislil, da me bodo krstili za Anzeljna; gosposko ime je, doto ima! Torej ti, ki si po grajski pravici moja žena, ti pohujšana babnica, prinesi mi vina! Kajti prevdari in zapomni si, da je kozarec vina na tešče najboljše zdravilo zoper vse bolezni; stori človeka pogumnega, zapodi strahove!« — Šla je in prišla, prinesla vina. »Zdaj, ti pohujšana babnica, pa se izgubi! Ker mož je zato na svetu, da dela, žena pa da žre in spi!« Šla je.

Nato je sklical vse, kar jih je gomazelo po grajskem dvorišču. Na druge se ni kaj ozrl, debelega valpta je sunil v trebuh. — »Kradel si!« — »Nisem!« — »Si! Trebuh te razodeva! Zdaj sedi tja, glej da stola ne polomiš ter piši: Jaz Anzelj, graščak te graščine — Valpet je izbuljil oči. »Kaj?« — Še komaj je dihnul, ga je Matjaž nemilo potrkal po trebuhu. — »Jaz, Anzelj, graščak te graščine, sem se enkrat za vselej spokoril, se odpovedal vsem posvetnim izkušnjavam ter pojdem v kloster. Grad in kar je notri in zraven, zapišem tistim, katerih je: kmetom, ki sem jih tepel. — Zasuči pero, valpet, udari pečat!«

Valpet je zapisal in zapečatil. Nato ga je Matjaž uklenil, koj za njim pa še druge postopače, ogleduhe in prirepnike. Ter je pahnul vse v globoko ječo, kjer ni bilo ne solnce, ne kruha. Svojo krivično ženo je dal obleči v raševino ter jo še obsodil, da bi morala vse svoje ljubo življenje stati na vrhu grajskega stolpa in živeti ob samih žgancih, ki jih ni marala; najbolj pa se ji je zamerilo, da jo je ob grdem slovesu krstil za Cizaro.

Ko je vse to po vesti in pameti napravil, je sklical kmete, jih je nasitil in napojil, jim razložil, kako in kaj. Kmetje so zijali nastežaj, nazadnje pa so zavpili vprek: »Bodi Matjaž naš graščak in kralj!«

Matjaž, ki je take besede slišal, se je neznanu razhudil:

»Prokleti koštruni! Enega psa ste imeli, da je lajal nad vami, že blekečete za drugim! Koštrun je koštrun!«
Zajahal je konja ter jezdil na hrvaško stran. —

Tisti sonet je bil postavljen na začetek tega modrovanja zategadelj, ker je znamenje malodušnosti, ki se izpričuje v vsem, kar delamo in mislimo. V ljubezenski zgodbi in v tisočletnem trpljenju. Ta malodušnost bo rekla nekoč, bo rekla v imenu najlepšega naroda:

»Ne zamerite, gospodje, da umrjem!« —

POJOČI RUDARJI.

TONE SELIŠKAR.

Lučke gorijo po holmih, same svetle sestrice,

kakor da bi se zvezde spustile v ta črni kraj;
temne hiše spe in tovarne dremljejo
pod valovito odejo črnih in težkih saj.

Včasih pesmi rudarjev v nočeh zadrhte,
pesmi pijane — in vse, vesele in žalostne,
so si enake —

ter so naenkrat povsod; na oknih, pod stropi —

končno se z majhnimi krempeljci
zasidrajo v oblake,

kjer brne še drugo in potem tretjo noč
med vzdihom okostenelih sirot in krvavečih
porodnic,

med trepeti obupajočih vdov in počrnelih
deklet

kakor pogubljenih mornarjev prežalostni klie.

Kolikokrat sem zahrepenel: »Če je to
pesem, o, pojoči rudarji,

da bi vsaj žalostna bila!« To pa še pesem ni!

To je samo šumenje, rahlo šumenje,
okoli vaših src napeljanih transmisij.

NAŠA BESEDA.

FRANCE BEVK.

Žolč je v meni, pa bi rad napisal besedo v ljubezni. Žolč nad tistimi, ki so sključili hrbtenico vselej in ob vsaki priliki. Kadar molijo, še molijo le zato, da bi jih dosegla pohvala božja, proti svojemu bratu so Kajni. Žolč tistim, ki se sebe sramujejo in se ustrašijo lastnega

glasu, kadar se zaleti iz zlovoljnih ust, ki takoj plaho in ponižno zatrepetajo: Saj nisem hotel! Oprostite.

Ljubezen pa tistim, ki jih je obiskalo trpljenje in so zrela sočna jagoda, ki varujejo svojo lastnino kot zadnjo kapljico srčne krvi. Kadar molijo, molijo vroče, kadar te objamejo, te objamejo z ljubeznijo, brez hinavstva in brez strahu...

Ne vem, če je potreba natezalnice, da človek postane tak. Vem, da siti toži o lakoti, da se bogatin sramuje belega kruha in blagruje siromaka, ki grize skorjo.

Kadarkoli čujem sito tožbo, me pretrese, kot me pretrese, kadar se izviije iz tihih polnočnih ulic ali raz solkansko polje strašna slovenska melodija, ki je tako lepa in tako žalostna, najlepša in najžalostnejša v svoji pijani neubranosti in v svoji samoti vprav v polnoči. Kakor da se je prebudila nekje v črni daljavi skupina krivenčastih murv in toži vso prestalo bolest nočni temini in razodeva vse solnce in vse dni, ki so šli čeznjo.

Včasih stisne človeka globoko v srcu kot med dvema kamnoma, da planem izza mize in moram iti v polje, v prve cvete, v šum Soče in skrivnost senc ob dolgih spanja željnih njivah. Grem, grem, kot bi krožil po žilah lastnega telesa, samo da najdem pokoja in utešim grozo samote in čuvstva slabosti.

Kot drobne kaplje padajo vtisi name, v čudno pisanem mozaiku raste ta ljubezen in pogum.

Ob dolgem zidu hodita dva gori in doli in zdi se, da sta eno. Posluhnem in se začudim. Še se razodeva ljubezen v naši besedi, ki je najlepša takrat, kadar je najmehkejša, ne za povelje, za ljubezen ustvarjena.

Utihi se. Ko sem ju polglasno pozdravil: Dober večer! in pospešil korake, se me nista sramovala, kot da sem pravkar stopil iz njunih src in vem vse...

Ko se je ob križpotju moje blodne poti razdelila krivenčasta murva na dvoje in je druga polovica stopila na cesto in šla dalje, sem pohitel za njo.

Za ovinkom sem jo ustavil: »Kam greste, gospodična?«

Nje toplino sem čutil, nje sapo in utripanje žil, ko mi je odgovorila:

»Od brata ... V ječi je ...«